

לַיֵּאוֹן טְרוֹצְקִי וּפְךְ הָאֶפֶר

א

מולך־המהפכה, האוכל את בניו, אֶכַל גַּם אֶת טְרוֹצְקִי, וְאֶכַל כֹּל פֶּה; פִּי לְאַחַר שֶׁנִּרְצַח רֵצַח־קֶרְדוֹם, נִשְׂרַף גּוֹפּוֹ, וּמִזֶּה הָאִישׁ הַסּוֹעֵר וְהַמְּסַעֵיר, אֲשֶׁר שִׁינָה פָּנָיו אֶרֶץ גְּדוּלָה וְזִעְזֵעַ בְּזִעְזוּעַ יִסּוּדוֹת־עוֹלָם, נִשְׁאַר לְמִשְׁמַרְתּוֹ בְּמַכְסִיקוֹ הַזֶּה רַק פֶּךְ שֶׁל אֶפֶר.

בַּת כ"ג הִיְתָה הַמְּהַפְכָה הַרוֹסִית בְּמוֹתוֹ וְיוֹתֵר מִי"ב שָׁנִים הִיְתָה טְרוֹצְקִי נוֹדֵד וְנִרְדָּף מֵאֶרֶץ לְאֶרֶץ, פִּי סֵטְאִיִן אוֹיְבוֹ, זֶה הַנּוֹקֵם וְהַנוֹטֵר, בִּיקֵשׁ אֶת נַפְשׁוֹ, עַד שֶׁמִּצְאָהוּ בְּמַכְסִיקוֹ. אֲבָל יוֹתֵר מֵעֵשֶׂר שָׁנִים הִיְתָה טְרוֹצְקִי מְאֻבָּת הַמְּהַפְכָה, מִמְּחֻלְלִיהָ וְיוֹצְרִיהָ. וְשֵׁמוֹ הִיְתָה נִזְכָּר תָּמִיד בְּנִשְׁמִימָה אַחַת עִם שֵׁמוֹ שֶׁל לֵנִין. זוּג זֶה הִיְתָה הַיּוֹתֵר מְפּוֹרָסִים בְּרוֹסִיָּה וּמְחֻצָּה לָהּ, מֵעֵין "דַּתֵּן וְאִבִּירֵם" שֶׁל הַמְּהַפְכָה הַבּוֹלְשֵׁבִית. לֵנִין הִיְתָה הָרֵאשִׁי, טְרוֹצְקִי הִיְתָה הַפֶּה. לֵנִין הִיְתָה "נּוֹתֵן הַתּוֹרָה", טְרוֹצְקִי הִיְתָה נְבִיאָו. לֵנִין הִנִּיחַ אֶת הַיִּסּוּדוֹת, טְרוֹצְקִי בָּנָה אֶת הַבְּנִיין, פִּי הַ"צְבָא הָאֶדוֹם", זֶה שֶׁנִּתֵּן לְשִׁלְטוֹן הָאֶדוֹם אֶת כּוֹח־קִיּוּמוֹ וְאֶרִיכוֹת־יָמָיו, נּוֹצֵר בְּיַדֵּי טְרוֹצְקִי. וּמִי שִׁיּוּדַע וְזוֹכֵר אֶת הַמִּצְבָּה שֶׁשֶׁרֵר אֶז בְּרוֹסִיָּה, מִצְבָּה שֶׁל תּוֹהוֹ־וּבּוֹהוֹ וְשֶׁל חוֹרֶבֶן, שֶׁל רֵעֵב וְשִׁרִיפַת עָרִים וְכִפְרִים, יוֹכֵל לְהַעֲרִיךְ כְּמוֹ אֶת כָּל גּוֹדֵל הָעֵבֻדָה וְעוֹמֵק הַהִישָׁג שֶׁל טְרוֹצְקִי בִּיצִירַת הַצְבָּא הָאֶדוֹם. הַחֵיילִים בְּרַחוּ מִשְׁדַּח־הַמַּעֲרָכָה, הַגְּדוּדִים נִתְפּוֹרְרוּ וְנִהַפְּכוּ לְקְבוּצוֹת בּוֹדְדוֹת וְקִטְנוֹת שֶׁל אֲנָשִׁים אוֹמְלִילִים, יַחֲפִים וְרַעֲבִים, הַרוֹצִים לָשׁוּב הַפִּיתָה. אֶרֶץ עֲנֻקִית שֶׁל 180 מִלִּיוֹן נִהַפְּכָה עַל פִּיהָ וְקִדְחָה בְּקִדְחַת שֶׁל מִלְחַמַת־אֲזַרְחִים וּפְרַעוֹת וְרִצִּיחוֹת וְגִזְלוֹת. לֹא הִיְתָה סִמְכוֹת, לֹא הִיְתָה מוֹרָא שֶׁל מַלְכוּת, לֹא הִיְתָה שִׁלְטוֹן הָרְאוּי לְשֵׁמוֹ וְלֹא הִיְתָה אֲמוֹנָה בַּאֲפִשְׁרוֹת קִיּוּם חִבְרָתִי. וְהִנֵּה בֵּא אִישׁ הָעֵט וְהַפֶּה, שֶׁמְעוֹלֵם לֹא יֵדַע צְבָא

מהו ותכסיסי מלחמה מה הם, ויצר מאבק אנשים תועים ותוהים צבא מלוכד ועז, שהטיל עד־מהרה את חתיתו על כל שונאיו. הספרא נעשה לסייפא, והנואם נעשה לדבר.

ואם הגיעה רוסיה למה שהגיעה — בכוח ובשלטון ובעמדתה בעולם — אין כל ספק, שזכותו של טרוצקי היא, שאין לבטלה בשום פנים. אבל אם שותף הוא ליצירה זו, הרי הוא שותף לא רק לזכות, פי אם גם לחובה. פי הוא האיש שהנהיג את המשמעת בצבא, במפלגה ובכל הארץ. הוא שהרצה את היד החזקה של המהפכה, ורק אנשים תמימים מאוד יכולים לשגות בחזיונות ולהאמין אמונת־שוא שאלמלי היה טרוצקי ממשיך לעמוד בראש המשטר הבולשבי, לא היה מגלה אכזריות רבה פסטאלין. פי אם גם נניח, שלסטאלין קל יותר לשפוך דם ולדכא שונאים, משום שאופיו חזק וברזלי יותר וגם תרבותו וחינוכו הם פשוטים ו"אכריים" יותר, גם אז לא נוכל להשלות את נפשנו באמונת־שוא שטרוצקי היה מגלגל על רוסיה את מידת־הרחמים שלו.

ראשית, יש בזה מין "חוק־טבע" שהרדיון מוכרח להיות קשה ואכזרי. בעצם ההפרה של המחזיקים בשיטה זו, שיש להם הרשות לכפות הר פגיגית על הזולת ולהכריח אנשים לקבל מרות שהיא נגד הכרתם וטובתם, בעצם ההפרה הזאת יש אכזריות רבה ורשעות יסודית. והיא הנותנת את ה"הכשר" להשתמש בכל האמצעים לשם השגת המטרה ה"קדושה".

ושנית, היו בו בטרוצקי עצמו סגולות קשות של מתנגד, שאינו יודע רוך ורחמים, שאינו מחשיב את הפרט ואינו מעריץ את היחיד, פרט לאחד או לשנים (והם וודאי טרוצקי ולנין). שאיפתו להפוך את סדר העולם ולבנות חברה חדשה על יסודות קומוניסטיים לא היתה שאיפה זכה של איש תם וישר, אשר לבו מלא רחמים וחנינה ובוכה על גלות השכינה של הצדק והאהבה. פי אלמלי היה איש כזה, ה"שוכן את דכא" והחס על כבוד האדם, לא היה יכול לעשות כל מה שעשה, לא היה שופך פל־כך הרבה דם ולא היה דורש תמיד בשבח "המהפכה המתמדת" שלו.

הוא היה מאותם האנשים ה"חזקים", אם אפשר לקרוא חזק לאיש שמידת הרחמים שלו מחוקה ומידת הגאווה שלו גדושה, אשר אהב את השלטון וחמד את העריצות וחשק במהפכה והתבסס מכוח־הנשק והתענג על הדברת ההמונים.

בספר תולדות חייו (אשר יצא גם בעברית בשם "חיי", בתרגום א. שלונסקי, בהוצאת "מצפה", תר"ץ-תרצ"א) יספר על המאורעות היותר אינטימיים ועל האנשים היותר יקרים לו, בטון של מתנגד גמור, באופן מחושב המשיב קור. ורק בבואו לספר על חילוקי הדעות וההרגשות והיחסים בינו ובין יריביו ישפח את האובייקטיביות ויבליט את אישיותו ואת צדקתו. ומובן, שלא ישפח להזכיר, שבשעת וויכוח סוער בועד המפלגה קרא לנין: "אין פולשביק טוב מטרוצקי". וכן יזכור למסור בשם נ. א. סאדובה (היא אשתו ?), ש"בדיקת הרופאים מחוץ־לארץ אישרה, כי רק שנים מפל הלבבות שבדקו במוסקבה פועלים להפליא: הרי הם הלבבות של לנין ושל טרוצקי", ואפילו על עמו ועל אָביו ידבר בקרירות יוצאת מן הפלל.

על אָביו יספר, שבשנת 1921 בא אליו לקרמל "לאחר שניצל מן הספנות הלבנות והאדומות", שאלו טרוצקי בדרך הלצה: — הזוכר אֶתה, שאֶמרת לי, כי סדרי המלך (ניקולאי — מ. ר.) יאריכו עוד שלוש מאות שנה ?
הזקן חייך חיוך ערמומי (ההטעמה שלי — מ. ר.) והשיב:

— תהאֶנא דעתך על העליונה הפעם.
הזקן חייך חיוך ערמומי. כן ידבר בן על אָביו. ועל מות אָבא יכתוב שתיים־שלוש שורות כעל מות אָדם זר. וכשידבר על אנשים, ואפילו על חבריו, ידבר בלעג ובביטול. לוויילסון המציע את י"ד סעיפי־השלום שלו יקרא פרופיסור בעל חלומות סריסיים.
ועל העתון הליבראלי הרוסי רב־ההשפעה "רוסקייה ווידו"־מוסטי", שהיה פאר העתונות הרוסית, הוא אומר: "לא קראנו

בו, אלא למדנו אותו, ובכל זה הוא קורא למאמריו הראשיים: „סריסיים“, „פרופיסוריים“.

את זינוביוב חברי יצייר כפחדן בעל מבוכה ופאניקה. „בשעה שאין לחשוש' — — היה ז. עולה אל הרקיע השביעי וכשהענינים היו יגעים היה ז. שוכב פרגיל על הספה — לא בדרך השאלה, אלא בפועל ממש — וגונת. — היתה לי האפשרות להוכיח, פי מצב־רוח בינוני אין לזינוביוב: או הרקיע השביעי או הספה. הפעם מצאתיו על גבי הספה“.

ועל סטאלין יאמר: עצלן הוא, בעל קנאה הוא, חרחרן וחרתן, ערום ואכזר, קטן־מות, גס־רוח, ציניקן, פורק עול וגו'.

וכן ידבר בבזוז על המעמד הפורגני והמעמד הבינוני ועל „אנשי־טרקלין“ ועל עניני דת ולאומיות.

עוד משחר ילדותו, יעיד על עצמו, היו הנטיות הלאומיות והאדיקות הלאומית מעוררות בו „תמהון ראציונאליסטי, שבמקרים ידועים היה מגיע לסילוד נפש וגם לבחילה מוסרית“.

ו„בחילה מוסרית“ זו באחד ממושגי־המוסר היותר עמוקים ויסודיים של האדם היא הפותחת פתח לשלילת היהדות שלו ולשלילת הקדושה שבחיי הפרט. כמה וכמה פעמים ידגיש בדבריו ש„הרגשת יתרונו של הכלל לגבי הפרט“ נבלעה בכל ישותו ובעבודתו הספרותית והמדינית.

הוא שנא תכלית־שנאה את חכמת־הנסיון — והוא מוסיף לה את התואר „מטומטמת“ — ואת ההתרפסות בפני העובדה. תחת העובדה ביקש וזיכר את החוק, תחת הנסיון — את ההלכה, ותחת הפרט — את הכלל.

הרי שמעצם טיבו ואופיו מצא את תיקונו ב„מהפכה המתמדת“ והמעמקת, זו שאינה יודעת שבעה ואינה יודעת רחם. אין פרט חי וסובל. יש כלל אחד, סתום וחסר ישות מרגשת. אין נסיון. יש הלכה. אין רחמים. יש דין. וכל חיי האנשים נעשים אמצעי למטרה. ומה ערך יש לו ליצור קטן ודל ששמו „אדם“ במערכת המאורעות הגדולים?

מהפכנים כאלה הם בטבעם לא אנשים רחמנים וחולמים הרוצים לתקן עולם במלכות שדי, כי אם אנשים קשים ורעים הרוצים ל"תקן" את העולם במלכותם הם.

להם חשוב יותר להשליט את הנוסחה שלהם, את האישיות שלהם ואת תאוות־האני שלהם בחיים.

הם אינם רוצים לעקור את פרחי־הרע כדי שיוכלו לנטוע במקומם את פרחי הטוב.

הם אינם רוצים לחטא את החוטאים מחטאיהם למען יעשו טהורים ומאושרים ולמען ימתקו להם חיייהם. לא. הם חושקים יותר לעקור את ה"חוטאים" משרשם, כדי שתבטל סיבת ה"חטא". לשם כך הם יוצרים להם תורה קשה, מופשטת ובלתי־אנושית, שהאדם החי והסובל נשרף באשה.

וזו היתה תורתו של טרוצקי, תורת המהפכה המתמדת. אש מלחמת האזרחים היתה אצלו אש התמיד, שלא כבתה לרגע. והטירור, אשר השמיד אנשים לרבבות ולמאות אלפים, ואחר כך — בעזרת חברו הרעב — למיליונים, מצא מליץ־יושר בטרוצקי.

הוא מדבר בלעג ובבוז נגד "ידידינו ההומאניטאריים", הדורשים מאתו ומחבריו "נדיבות לב" ביחס לאויבים שנתפסו. קלארה צטקין ושאר הקומוניסטים באירופה העיזו עוד לדבר אז את אשר עם לבבם ודרשו לחוס על חיי הנאשמים ולא להרגם, כי אם לשימם במאסר. אבל בעיני טרוצקי פשוט הדבר בתכלית הפשטות, שבשעת מהפכה — והמהפכה המתמדת מתי נפסקת? — מתבטלות כל ההכללות ההומאניטאריות. זו היא מלחמה לחיים ולמות, ומובן שהמות הוא — לשונאים.

כן הוא מצדיק את הטירור, ומיד הוא מתחרט על ההצטדקות, כי למטה מנבדו הוא הדבר. המנסה להצדיק את הטירור, אומר טרוצקי, מעיד על עצמו, כי הוא מתחשב בקטיגורים. ומי הם הקטיגורים שיתחשב בהם טרוצקי, המהפכן הגא?

לפיכך דרש להתמיד במהפכה ולהעמיקה, עד שלא ישאר זכר מן העולם הישן והבורגני, השנוא עליו כל־כך.

הבולשביזם, יליד־רוחו, נולד בשנאָה וגדל בקנאָה. והאיש זעום־העפעפים, שלבו היה מלא שנאָה לעולם ולאדם, היה נביאו. וכשהחל המשטר הבולשבי מתבסס ומתבצר, נשאָה השנאָה פרי וילדה את הקנאָה, זו שהורידה מגדולתו את טרוצקי והורידתו שאולה. סטאלין, שהוא גאון השנאָה והקנאָה כאחד, ניצח את טרוצקי, פי לעריצות ולדיכוי החופש והדברת האישיות אין צורך במדע ובספרות ובכשרון־נואם ובדיאלקטיקה חריפה. יד חזקה בלי חכמות ובלי פלפולים, אגרוף רשע בלי אסתטיקה — הם פלי־זיין חריפים יותר. ובעולם חמרני ואכזרי, אשר בו שולט אדם באדם לרע לו, יפה כוח עם־הארץ מכוח התלמיד־חכם. ובעל התככים הפוליטיים, הנעשים בכוח־הסתר של הבולשת ובזרוע־האיתנים של משפטים סאדיסטיים, ניצח את בעל התככים הספרותיים־מדעיים ובעל הגאווה המהפכנית, אם גם גנב הראשון מן האחרון הרבה מטענותיו והוכחותיו וגם הרבה מתכסיסיו.

ב

טרוצקי היה יהודי ולא יפלא שהיהודים הרבו להגות בו ולדבר עליו, ולא בלי רגש גאווה, שזכו להעמיד דבר גדול למהפכה גדולה. ונמצאו גם חסידים תמימים שהרחיקו ללכת בהערצתם וראו בו בטרוצקי הלוחם והמהפכן את דמות היהודי המבקש צדק, הדורש משפט והמוסר נפשו על האנושות.

אבל טרוצקי עצמו השתדל תמיד להבדל מעל עם ישראל ולשכוח את מקור־מחצבתו.

בחינוכו בימי ילדותו לא היה כל סימן של יהדות, לכל הפחות לפי עדות עצמו. על אָביו יעיד ש"לא האמין באלהים — — — והיה מדבר על זה בגלוי, במעמד אמא והילדים". בחדר לא למד, עברית או אידית לא ידע, פי שפתו היתה רוסית־אוקראינית, וחיי ישראל היו זרים לו כל ימי חייו, וכשגדל ונכנס לתוך התנועה המהפכנית נבלע פולו בעבודה, וכשם שהיה בילדותו זר לעמו פן היה גם בבגרותו ובגדולתו: זר.

מפל הזרים שלנו, אלה בני ישראל היוצאים לרעות בשדות זרים, היה הוא הזר ביותר והמתנכר ביותר.

ובעלותו לגדולה בשנות המהפכה הלכה זרותו ועמקה עוד יותר, ולא סיפור אחד היה מתהלך בעם על יחסו הזר והמוזר לעניני עמנו, בעת צרה וצוקה. היהודים היו חוששים לגורלם מחמת יהדותו של טרוצקי שהיתה מגברת את האנטישמיות, אבל הוא לא שם לב לזה. אָמנם, פעם אחת נתעורר בלבו היסוס בקשר עם יהדותו. מיד לאחר המהפכה דרש ממנו לנין שיעמוד בראש הענינים הפנימיים על מנת שילחם בקונטר-ריבולוציה. התנגד לזה טרוצקי ובין שאר הנימוקים העלה את המומנט האומי.

— הכדאי לתת בידי האויבים נשק נוסף, מוצאי היהודי? —
על זה השיב לנין בהתרגזות:

— מהפכה בין-לאומית גדולה התחוללה אצלנו — ומה ערך יש להבלים אלה?

קבל התלמיד את דעת הרב והזניח את ה"הבלים".
ולא בלי גאווה יספר על קוואק אחד, שעקצו אותו על שהוא עובד בצבא ויוצא למלחמה בפקודתו של הזשיד טרוצקי, על זה ענה הקוואק בהתלהבות ובאמונה שלמה:

— "שקר!... טרוצקי איננו זשיד! טרוצקי גבור מלחמה!
משלנו! רוסי... ואילו לנין, הוא קומוניסט... זשיד... וטרוצקי
משלנו... גבור מלחמה! רוסי... משלנו!"

בסיפור זה, המסופר מתוך הנאָה, טמון גרעין ההתבוללות שלו. ולה, להתבוללות זו, המדפרת גבוהה-גבוהה על בין-לאומיות הנבנית מחורבנה של לאומיות ועל כפירה הנבנית מחורבנה של אמונה, להתבוללות זו נאמן היה כל ימיו.

אבל אין להסיק מזה, כי היה מתבולל-מדעת, שעשה הכל בכוונת-מכוון של מתרחק ומתנכר. לא כי, ב"רוסיותו" היה משהו מקורי, שרשי אמתי. בנאומיו המלהיבים לבבות (כי הוא היה הנואם היותר אָדיר של המהפכה הרוסית), היה יודע לנגוע פנימים היותר דקות ועממיות של החייל שיצא מדלת-העם.

זכור לי יפה נאום אחד שלו בפבר וולאדימיר הקדוש בקיוב, שנשא באזני חיילים בימי עליית דניקין. לשונו חצבה להבות אש ושומעיו הלכו אחריו שבי. ופעמים רבות דיבר לא בלשון רוסיה המודרנית. פי אם בסגנון סלאווי, עתיק, שהיה בו מקדושת הפנסיה הפראבוסלאבית. כגבור עממי, מטיפוסו של איליא מורומיק, הרעים בעוז-רוחו, שרגל השונא לא תדרוך על אדמת "אמא-רוס" (לא רוסיה, אלא רוס, בסימן רך, וצליל-קסם במלה זו לרוסי).

וטרם הלך לבריסק לכרות את ברית-השלום המפורסמת שלו עם הגרמנים, זו הברית שהיתה "לא שלום ולא מלחמה", נשא נאום במועצת-הפועלים, אשר בו הביע את תקותו שהפרוליטאריון הגרמני ישמע את קול הפרוליטאריון הרוסי ויספח גם הוא על מחנה המהפכה הסוציאליטית. והביע את הדבר דרך משל ספרותי עממי יפה, מחיי טאראס בולבה, גבורו של גוגול:

"כשהובילו את בנו השבוי של טאראס בולבה למקום התלייה קרא: אי באטקא (אבא), איך? וטאראס, שהובא בסתר למקום-התלייה, השיב: טשויו, סינקא, טשויו' (אשמעך, בני אשמעך). וכך קורא הפרוליטאריון הרוסי לגרמני אביו: אבא, אבא, איך? והוא וודאי ישיב: "טשויו, סינקא, טשויו'".

זה היה נאום בעל החזון המהפכני-רוסי. אבל סוף כל חלומותיו הגדולים ונאומיו העזים ידוע.

עד-מהרה נגמרו ימי-החג של המהפכה, וכל הסגולות הרוסיות המיוחדות, שהיו לו לטרוצקי, לא עמדו לו ביום צרה ולא הצילוהו מאחריתו המרה. גבור המלחמה גורש מארצו, שלה נתן את כל פוחותיו וכשרונותיו, ואם גם הסיבה הגלויה לא היתה יהדותו. הרי שזר היה לא רק לנו, פי אם גם להם, לאלה שלהם עבד. ולא רק בחייו זר היה, לנו ולהם, פי אם גם במותו. וזוהי הטראגדיה הגדולה שלו, של המהפכן והנודד, של יוצר צבא לא-לו ובונה משטר לא-לו. ואם שכח וזנח את עמו — נשפח ונזנח מלא-עמו. ובודד ואלם עומד לו פך-האפר הקטן והעגום אי-שם במפסיקו הזרה. פך-האפר שהיה לפניו — ליאון טרוצקי.